

A hintától a tehetséggondozásig

Interjú Sándor Évával

Sándor Katalin ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Általános Gyógypedagógiai Intézet
Illés Anikó PhD MOME Elméleti Intézet

Absztrakt

Sándor Évát, a gyógypedagógiai művészeti terápia megalkotóját kérdeztem életútjáról, szakmai gondolatairól. Megismerhetjük fő szakmai állomásait, azt, hogy a pályaválasztás dilemmáin túljutva hogyan vált gyógypedagógussá, rajztanárrá, majd terápiás szemléletének lényegét hogyan alkotta meg. Betekintést nyerhetünk abba, hogy a fejlesztés és művészet hogyan fonódott össze az általa létrehozott rendszerben.

Interjú

Kérlek, mesélj arról, hogy hogyan jutottál el addig a pontig ahol most vagy a művészeti gyógypedagógiai terápiaiban!

Bevezetéképpen két dologról szeretnék beszélni. Az első az elnevezés. Művészeti pedagógiai terápia, így hívtuk először. Később, mivel elsősorban sajátos nevelési igényű gyermekekkel foglalkoztunk, gyógypedagógiai képzőművészeti terápiának neveztük el. Azonban tágabb körben is olyan mértékben hatékonyak bizonyult ez a tevékenység, hogy megpróbáltuk elhagyni a „gyógy” szót és visszatértünk a pedagógiai terápia kifejezéshez. Mindenképpen ki akartuk fejezni a munkánk sajátosságát. De mivel nem találtunk a szakirodalomban sem ehhez hasonlót, úgy láttam, hogy a saját nevemhez kellene fűznöm mindazt, amit a kutatócsoport és én hoztunk létre. A konkrét neve azóta sem dőlt el. Jelen pillanatban talán leginkább a *Sándor Éva féle művészeti pedagógiai terápiáról* beszélünk.

A másik, amit kérdeztél az életutammal kapcsolatban, arról kissé furcsa, amit most mondani fogok. Talán úgy mondhatnám, hogy a hintától a tehetséggondozásig tart egyelőre az életutam. Mi volt a hinta? Pályaválasztás előtt, 17 éves koromban, a hintán ülve azon gondolkodtam, hogy hogyan fogom összeegyeztetni a gyógypedagógiai tanulmányaimat a művészettel. Ennek az az alapja, hogy gyerekként erősen kötődtem ugyan a látványhoz, a képekhez, rajzoltam festettem, rajzversenyeket nyertem, mégsem éreztem magam elég felkészültnek arra, hogy képzőművészeti vagy iparművészeti főiskolára jelentkezsek. Viszont erősen vonzódtam a gyógypedagógia felé, amiről érdekes dolgokat olvastam és hallottam. Végül eldőlt, gyógypedagógiaira jelentkeztem, négy éven keresztül a művészetet elfelejtettem, majd pályakezdőként, amikor gyógypedagógiai iskolába kerültem, a gyakorlat szólított meg: és hol van a művé-

szet? Ezt úgy kell értelmezni, hogy megtapasztaltam és megéreztem, hogy a gyerekek szomjazták a művészeteket. Magyarul felismertem azt a hatalmas lehetőséget, amely a művészetekben rejlik a gyerekekkel való munkában. A két legfontosabb lehetőségnek a magatartási problémák kezelését és a képességfejlesztést láttam. Világossá vált a művészet hatalmas motiváló ereje, ezért hamarosan elvégeztem a rajz szakot Szegeden. Erre volt bátorságom... Sok tanáros dolgot megtanultam és jó rajztanárnak éreztem magamat az iskolában.

Megkérdezhetem, hogy mi vitt arra rá, hogy új utakat keressél?

Köszönöm a kérdést, éppen erre akartam rátérni. Kaptam rajzórákat, kaptam technikaórákat, és láttam a gyerekek örömét, felszabadultságát a szabad alkotás közben. Komoly dilemmáim támadtak a meglehetősen tanáros környezetben, és világosan érzetem: nagyobb szabadságra volna szükségem, az iskolai rend gúzsba köt. De azért csináltam. Közben adódott a lehetőség, hogy 29 évesen bekerültem a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolára oktatónak, ahol a hallgatókkal próbáltam megvalósítani egy szabadabb munkát.

Ekkor már foglalkoztál terápiával is?

Szó sem volt terápiáról! Tanterveket írtam, iskolákban is dolgoztam tanterv szerint, egyre kínosabbnak éreztem az iskolai kötöttségeket, a csengőt, az osztályzást, amit el is hagytam, csak csöndben jegyzem meg, mert ezt nem lett volna szabad. Majd megírtam az első főiskolai jegyzetemet a rajztanításról, Rajztanítás a kisegítő iskolában címmel, majd az első tantervi útmutatómat, amelyekben már próbálkoztam a szabadabb tanítási módszerek leírásával, de még mindig nagyon kötöttek egyrészt a módszertani tanulmányaim másrészt az iskolai rend, amihez alkalmazkodni kellett. De a főiskolai hallgatókkal már egészen másképp dolgoztam. Még mindig voltak olyan elemek, amelyek az iskolai munkára emlékeztettek, de egyre nagyobb hangsúlyt fektettem a szabad festésre, a hallgatók szabad önkifejezésére, többnyire zenével is összekapcsoltam a festést. Említhetnék szerzőket, akiket olvastam: pl. Székácsné Vida Mária, aki az első jegyzetem lektora volt, és felhívta a figyelmemet egy komplexebb művészeti nevelésre, amit én nagyon a magamévá tettem. Ez indított arra, hogy aztán nagyobb kutatásokba bekapcsolódjam, ahol a komplex művészeti nevelést felhasználó tantervek és

programok készültek pl. az Örömkola, ami az ország több részén, különböző iskolákban valósult meg, és ennek a programjában a művészeti részt én hoztam létre. Más egyéb munkákban is részt vettem, ahol már egy szabadabb művészeti nevelési programot tudtam megalkotni. Közben a Bárczin erősödött a terápiás szemlélet és sokféle gyógypedagógiai terület kidolgozására került sor. Ezzel kapcsolatban 1992-ben a Felzárkózás az Európai Felsőoktatáshoz (FEFA) kutatási programban én is kaptam egy kis szeletet, melyben lehetőségem nyílt egy olyan terápia kidolgozására, ami a gyógypedagógiában használhatóvá válhatott. És akkor itt jutottunk el tulajdonképpen a mondanivalóm lényegéhez.

Mit tartasz a legfontosabbnak a témáról?

Mindenekelőtt hozzá kell tegyem, hogy a főiskolán sok támogatást kaptunk arra, hogy hívjunk külföldi szakembereket, és mi is külföldre látogassunk és megnézzünk terápiákat, módszereket és szerencsére ebből nekem is jutott valami. Négy éven keresztül rendszeresen hívtunk meg professzorokat, akik erről a témáról izgalmas előadásokat tartottak és csodálatos világot nyitottak meg előttünk. Sajátélményű gyakorlatokon vehettünk részt, különféle szemléletű terápiákat ismerhettünk meg, és az egyik alkalommal egy sajátélményű gyakorlaton keresztül egy olyan élményt kaptam, aminek a hatására egészen egyértelműen letettem a voksot a terápiás munka mellett. Ezért nyitottunk csoportokat nevelőotthonban élő, tanulási problémával küzdő, tanulásban akadályozott, súlyos érzelmi állapotú gyermekek körében. Elkezdtünk velük dolgozni egy általunk kialakított rendszerben, amelyet később terápiás rendszernek neveztünk el, és ma is a terápia alapjának tartunk.

Beszélg egy kicsit a rendszerről és ennek a legfontosabb elvi alapjairól!

Ahhoz, hogy a rendszert bemutassam, először is egy példát mondanék el, mi is történik egy ilyen terápiás alkalomkor. Ebből könnyű lesz leszűrni, milyen rendszer is ez. Tehát: mikro-csoportról van szó, hét, intézeti körülmények között élő kisiskolás jár a csoportba. Megérkezik a hét gyermek, a terem úgy van berendezve, hogy az egyik felében egy nagy asztal szépen meg van terítve, sütemény a közepén, tea vagy szörp, esetleg - főleg, ha tél van - gyertya, vagy tavasszal virágcsokor. A terem másik részében asztalok, kis elkerített részen szőnyeg. A megérkezéskor halk zene szól. Színes függönyök, nyugodt és tiszta terem, aminek az atmoszférája békét, nyugalmat áraszt. Az ott lévők szeretettel és odafigyeléssel fogadják a gyerekeket. Leülnek az asztal köré, kis beszélgetés, közben falatozás. Majd elkezdődik a munka, hatalmas csomagolópapírok a földre leragasztva várják a gyerekeket, sokféle festék, vastag ecsetek. Elkezdődik a szabad munka, és a végén minden gyermek elmondhatja, hogy mit festett, de csak elmondhatja, nem kötelező. Semmi sem kötelező, csak lehetséges. Aztán elbúcsúznak mindenkitől, személyesen.

Miért pont így alakult ez a foglalkozás? Van ennek elméleti alapja?

Igen, akkor nézzük meg részletesen is, hogy ezek a konkrétumok milyen gondolatokat rejtenek magukban. Minden egyes dolog, amit itt elmondtam a foglalkozás rendjéről, valamiféle gondolatot tartalmaz arról, hogy hogyan szeretnénk ezt a terápiát művelni. Ebből ugyanis kiderülnek a legfontosabb sajátosságai a terápiának. Az első az, hogy mikro-csoportban dolgozunk. A második, hogy rítusok alapján épülnek fel a foglalkozások. A gyerekek bejönnek, köszönés, asztalnál étkezés, beszélgetés, majd szabad alkotás (elárulom, hogy a szabad munka közben sokszor egyéni fejlesztés is van, mert bizonyos gyerekeknek szükségük van egyéni fejlesztésre is, és ezt közben meg lehet oldani). Az elkészült művekről minden esetben minden gyermekkel beszélgetést kezdeményezünk, így a gyermeknek lehetősége nyílik arra, hogy szóban is megfogalmazza a mondanivalóját, de el is utasíthatja a beszélgetést. Végül minden gyerektől egyénileg elbúcsúznak, ezzel záródik a foglalkozás. Mindez rendszeresen ismétlődik, minden alkalommal hasonlóan történik. A terápia harmadik sajátossága a védő tér. Védő térnek neveztük el azt a teret, ahol a gyerekek biztonságban érezhetik magukat, mert ez a tér befogadó, jó hangulatú, szabad munkára alkalmas és inspiráló. A tér elég nagy, ahol a gyermek óriási képet is festhet, vagy akár egészen aprót, maga által választott eszközzel földön, falon vagy asztalon. Az egész környezet tiszta, nyugodt és esztétikus. A negyedik a védő személy, az anyai elfogadó személy (terapeuta). A gyermek tulajdonképpen mindent megtehet, ami nem ön és közveszélyes. Azért hozzá kell tegyem, hogy belső határoknak kell felépülnie ahhoz, hogy a gyerekek erre képesek legyenek. A belső határnak az a lényege, hogy nem akarok olyat tenni, ami az alkotást zavarja, vagy lehetetlenné teszi. Erre a döntésre el kell, hogy jusson a gyerek ebben a munkában. Nem könnyű! Az ötödik jellemző maga a szabad alkotás, és azok számára akiknél szükséges, egyénre szabott célzott fejlesztés.

Mindez világos, de milyen elméleti háttér húzódik e mögött?

A legjobbkor tetted fel ezt a kérdést! Most elmondtam egy gyakorlati példát, hogy hogyan zajlik egy foglalkozás. De akár hiszed, akár nem, így indultunk. Megfigyeltük, hogy mi történik, a munkánkat Klaniczay Sára pszichológus kísérte, és folyamatosan konzultáltunk minden egyes foglalkozás után. És bocsánat, de arról még nem is beszéltem, hogy ebben a csoportban nem csak én vettem részt, hanem két fejlesztőpedagógus is, akik nemrég végzett gyógypedagógusok voltak, ezen kívül számos főiskolai hallgató is részt vett a munkában segítőként, valamint egy videós. Megjegyzem, hogy igyekeztünk lehetőleg minden fontos eseményt videóra venni, mert a megbeszélések során sokat segítettek ezek a felvételek. A fejlesztőpedagógusok pedig folyamatosan jegyzőkönyvet vettek fel a történésekről. Rendszeresen egyeztettük a gondolatainkat az előzetes ismereteinkkel, szakirodalmi tudásunkkal és ennek alapján dolgoztuk ki a leglényegesebb elméleti alapot a

terápiával kapcsolatban. Összefoglalóan talán a következő gondolatokat mondhatnám. A gyerekek munkáiból világossá vált, hogy alkotásaikban belső képek válnak láthatóvá, a különböző szakirodalmak is erről beszélnek. A megjelenő kép élményeiről és problémáikról tanúskodik, erre utal az is, hogy az alkotásokat erős érzelmek kísérik: öröm, szorongás, düh, stb.. Láttuk a valóságban azokat a történéseket, amelyeket Gerő Zsuzsa is említ azokban a kutatásaiban, amelyekben a gyermekrajzban megjelenő elaborációs mechanizmusokat vizsgálta, és amelynek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a problémák, élmények nyomán megjelenő képek sorozatos ismétlése feszültségoldáshoz vezet, sőt probléma és élményfeldolgozás is lehetséges. Maga a probléma-feldolgozás is örömet jelent, de a megjelenő kép is nagyon fontos, mert örömet okoz, szépnek látjuk mi is és a gyermek is, tehát esztétikai minőség, ami erősíti az örömezt és növeli az énerőt. Nagy motivációs lehetőség a további alkotásra, ezért a gyermek újra és újra szívesen dolgozik, egyre fontosabb a terápiás foglalkozásokon az alkotás, és így ez a munka öngyógyító gyakorlattá válhat. Ez az alapja a terápiáknak. Egy jól felépített rendszerben lehetővé tesszük a kisgyermek számára a szabad alkotást, a probléma-feldolgozást és az öngyógyítást. Kiüresedett, nehéz pszichés állapotban a rajzoláshoz nyúlhat, ezáltal lehetőséget kap a bajtól, szomorúságtól, rossz érzéstől stb... való megszabaduláshoz. A sokéves gyakorlat során, amikor nem csak ezekben a csoportokban, hanem sok- sok iskolában, újabb és újabb csoportokat nyitottunk, egyre erősödött az a meggyőződésünk, hogy ez a munka nagyon eredményes. Ezért programul tűztem ki a téma elterjesztését. Be szerettem volna vinni az iskolákba a terápiát, így 15 évvel ezelőtt pedagógus továbbképzésre kértem alapítási engedélyt, amely tananyagát az 1992-től összegyűlt ismereteinkre, és a gyerekekkel végzett kísérleti munkánk során szerzett tapasztalatainkra építettünk. 16 éven keresztül működött az akkreditált terápiás továbbképzés, ahol a hallgatók megtanulhatták ezt a gondolat rendszert és elsajátíthatták ezt a gyakorlatot.

Mit jelent a terápiás szemléletű tanítás ezeknek a pedagógusoknak?

Tudod mit jelent? Azt jelenti, hogy a pedagógus boldogabb lesz tőle. Mert a pedagógus alkotása lesz az, hogy a gyerek alkot és az alkotás gyönyörűség. Az egyik tanítványom az egyik speciális iskolában, valahányszor belépett a „terápiás térbe”, tudod mit mondott? Azt, hogy ez itt egy boldog sziget. Na, most hogy ne lenne az ember ettől boldog? Szóval, látja a pedagógus a munkája eredményét, a gyermek megerősödését és egyben a saját belső világának a kiteljesedését is.

Azt tudjuk, hogy szívügyed a fejlesztés. Hogy jön ez össze a teljesen szabad munkával?

Valóban, a fejlesztés kérdése talán az egyik legérzékenyebb kérdése a munkának. Mellesleg arról még nem is beszéltem, de elárulom, hogy két oldalról közelíthetjük meg a terápiát. Az egyik oldala a személyiségfejlesztő

szabad munka a kisgyermeknél, kifejezetten a spontán munka, és a másik oldala a fejlesztés, főképp olyan gyerekek számára, akiknél már nincs spontán munka, tehát nagyobbak. Itt már célzott fejlesztés van, és mégis nagyon nagy a szabadság az alkotásban. A kisgyermeknél is, ahol teljesen egyértelmű a szabadság, megjelenik a fejlesztés, de ez teljesen rejtetten történik. Olyan játékba ágyazottan, hogy a gyerek kizárólag játéknak éli meg, nem pedig fejlesztésként, de a csoport vezetője részéről ott van mögötte a tudatosság, ami az ő pszichikus funkcióinak fejlesztésére irányul. A nagyobbaknál konkrét fejlesztő gyakorlatok is lehetnek, de ezek is bele vannak ágyazva olyan alkotó feladatokba, amelyek során tényleges képek, alkotások születhetnek. Ez a fejlesztés az én terápiámban nagyon részletesen kidolgozott. De nem úgy, hogy kötelező fejlesztési sorozatokat írnék elő, ez teljesen ellentétes lenne a terápia szellemiségével. Tárházát adom a fejlesztési lehetőségeknek különböző képalkotási gyakorlatok leírásával, amiből a terapeuta szabadon választhat, és szabadon tehet hozzá saját kreatív gyakorlatsorokat is az általa nagyon konkrétan és részletesen megfigyelt gyermek igényei szerint. Ezeket részletesen tanítom a hallgatóknak, sok- sok videóval és demonstrációs anyaggal. A fejlesztés témához kapcsolnám talán a tehetségre vonatkozó felismeréseimet. A terápiás munkám során egyre többet töprengtem a tehetséggel és a tehetséggondozással kapcsolatban, tehát éppen a fejlesztés és a szabadság gondolata a legizgalmasabb számomra. Hiszen a tehetséggondozás is fejlesztést jelent, de milyen fejlesztést? Mert a tehetség az egy olyan adottság, ami tulajdonképpen egy sajátosan az egyénre jellemző dolog, ami nem szorítható be semmilyen programba- elvileg. És ha beszorítjuk, lehet, hogy a kreativitást megnyirbáltuk, mert valami felé akartuk terelni, és ha az egyént nem figyeltük jól meg, akkor nagy hibát követtünk el. Akár elvesztheti a sajátos tehetségét. Mindig József Attilának az a fél mondata jut eszembe, hogy „játsszani is engedj szép, komoly fiadat!”. A szabad, játékos, kreatív munka a tehetség kibontakoztatásának és támogatásának alapja. Azt kell megéreznünk, hogy a tehetséges embernek mihez van a legnagyobb affinitása, de ehhez nagyon beleélőnek kell lennünk. Úgy kell ráhangolódni arra az emberre, akit „fejlesztetni” akarunk, hogy megpróbálunk olyan lehetőségeket kínálni neki, amit igazán magáévá tud tenni, és ami által ki tudja fejleszteni a tehetségét. Ez teljes mértékben azonos a terápiás szemlélettel. A terápiás szemlélet lényege is a személyiség kibontakoztatása, szabad légkörben.

Hogyan foglalnád össze a terápiád lényegét?

Elmondanám hitvallásomat a terápiáról: a gyermeki különbözőség meglátása, megértése és elfogadása. A gyermek megismerhetőségébe vetett hit. Az érzékeny megfigyelés fontosságának felismerése. A kivárási szabadsága és szükségessége. A kisgyermek önfejlesztő munkájának indirekt segítése. Kompetenciákra épülő terápiás munka és egyénre szabott fejlesztés.

Köszönöm szépen a beszélgetést!